

להזהיר הגדולים על הקטנים

[א]

דאורייתא או דרבנן

כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע עד כל מרבה רגלים לכל השרץ השרץ על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם: (ויקרא יא, מב)

מקורות לאיסור ספיית דבר איסור לקטן בידיים

הגמ' ביבמות (קיד, א) דנה האם קטן שאוכל נבילות ב"ד מצווין להפרישן או לא. ומביא הגמ' ת"ש לא תאכלום כי שקץ הם, לא תאכלום, להזהיר הגדולים על הקטנים, מאי לאו דאמר להו לא תאכלו, (שמצווין להפרישן מאיסורא) לא, דלא ליספו ליה בידיים (שאסור להאכילם בידיים). תא שמע כל נפש מכם לא תאכל דם (ויקרא י"ז, יב), להזהיר הגדולים על הקטנים, מאי לאו דאמרי להו לא תאכלו, לא דלא ליספו להו בידיים. ת"ש אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו (ויקרא כ"א, א) אמור... ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים, מאי לאו דאמר להו לא תיטמאו לא, דלא ליטמאו להו בידיים. ואמרינו צריכי, (לכל הני דרשות) דאי אשמעינן שקצים, משום דאיסורן במשהו, אבל דם דעד דאיכא רביעית, אימא לא. ואי אשמעינן דם, משום דאיכא כרת, אבל שרצים אימא לא. ואי אשמעינן הני תרתי, משום דאיסורן שוה בכל, אבל טומאה אימא לא. ואי אשמעינן טומאה, כהנים שאני משום דריבה בהן מצות יתרות, אבל הני אימא לא, צריכא. בפשטות יוצא מהסוגיא שיש איסור לספות לקטן איסור בידיים מה"ת בכל איסורים, ואין כאן משום ג' פסוקים הבאים כאחד שאין מלמדים, שיש צריכותא לכל הפסוקים.

חיוב להפרישם מטומאה ומשאר איסורים

אבל עי' בטור יו"ד סי' שעג שמתוכח עם הר"מ האם יש חיוב להפריש הקטן מטומאה. שדעת הרמב"ם (פ"ג מהל' אבל הל' יב) שאין הגדולים מוזהרים על הקטנים אלא שלא לטמאות ביד, אבל אם בא לטמאות בעצמו אין בית דין מצווין להפרישו. אלא שאביו מצווה לחנכן בקדושה. אבל הטור חולק וכ' וז"ל ונ"ל שצריכין להפרישו, וכן משמע הלשון שדרשו אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים משמע שצריך להזהירם מלטמאות. ולכאורה דברי הטור תמוהים שהרי הגמ' ביבמות מסיקה שאין ב"ד מצווין להפריש קטן מאיסור (ורק אסור לספות לו בידיים), אז מהיכ"ת שיש חיוב להפרישו מאיסור. ועי' בב"י (או"ח סי' שמג) שמביא דברי הטור, ותמה עליו כנ"ל שמסקנת הגמ' שאין ב"ד מצווין להפרישו. ועי"ש שתי', שסובר הטור שלמסקנא דאשכחן דבכמה דוכתי הוזהרו גדולים על הקטנים, הוה ליה ג' כתובים הבאים כאחד ולכולי עלמא אין מלמדין (קדושין לה, א). והיות ולכו"ע אסור לספות לקטן בידיים אפילו בשאר איסורים, א"כ מ"ש הני, אלא ע"כ דהני אזהרות היינו להפרישם אבל בשאר איסורין אין מצווין להפרישם. ומשום הכי גבי טומאה דהוי חז מהנך תלתא כתב רבינו שהוזהרו להפרישם.

בעיקר דברי הב"י שנוקט בדעת הטור שיש חיוב להפריש קטן מג' דברים אלה, אינו פשוט כלל. דאפשר לומר דרק לגבי טומאה סובר הטור שיש חיוב גם להפרישו מאיסור. שלגבי טומאה דרשינן להזהיר הגדולים על הקטנים, משמע לא לבד שאסור לטמא אותם אלא

שגם חייב לדאוג להם שלא יטמאו. וכן באמת משמע מלשון הטור שכ' להדיא לדייק מלשון הדרשה, וצע"ג על דברי הב"י. שו"מ שכ"כ הב"ח בדעת הטור, והטעם שמחמירים בטומאת כהנים הוא משום דריבה בהם התורה מצוות יתירות. ועי"ש שאע"פ שהגמ' דוחה הה"א שיש כאן חיוב להפרישם מאיסורא, ומוקי לברייתא ד"לא דלא ליספי ליה בידים", משמע שלמ"ד אין ב"ד מצווין להפרישם אז גם בטומאה כך. י"ל דאחרי שיש הצריכותא, (שריבה בהם מצוות יתירות) וא"א ללמוד מטומאה, אז אפשר לפרש כפשוטו להזהיר הגדולים על הקטנים היינו גם להפרישם מאיסורא.

מן התורה או מדרבנן

עי' בשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' פא אות ד) שנוקט בדעת הב"י (הנ"ל) שאיסור ספייה בידים אינו אלא מדרבנן, שהרי לפי הב"י הפסוקים מיירי לענין לאפרושי מאיסורא בהני שלש, אז אין מקור לאיסור ספייה בידים. וכן נקט גם הפרמ"ג בפתיחה כוללת ח"ב אות ט. אבל מסתימת לשון הב"י משמע שבאמת אסור מה"ת, אלא שצ"ע מה המקור. שוב מצאתי בשו"ת נוב"ת (סי' א) שמסופק בדעת הב"י האם סובר שספייה בידים אסור מה"ת או אינן אלא מדרבנן, וכ' שמשמעות לשון הב"י באמת שהי מה"ת. ועי"ש שר"ל שס"ל להב"י שאסור מה"ת מסברא.

ועי"ש באחיעזר שר"ל שגם התה"ד סובר שאינו אלא מדרבנן. שהתה"ד (ח"ב סי' סב) כ' שהטעם לאיסור ספייה בידים הוא משום **דכשיגדל יבקש לימודו**, היינו שאם נאכילהו כשהוא קטן יתרגל באכילת איסור, וימשיך כשיגדל. ועי' בשו"ת חת"ס או"ח סי' פג שכ' דלפי דבריו אין איסור ספייה בידים לשוטה שלעולם לא יתחייב במצוות, א"כ לא קיים חשש שיתרגל. אבל כ' שאנחנו הרי לא דרשינן טעמא דקרא. וכ' האחיעזר שלפי הב"י ניחא, דבאמת אינו אסור אלא מדרבנן, וא"כ אין בעיא של "דרשינן טעמא דקרא". אבל לכאורה דבריו תמוהין מאוד שהתה"ד כ' להדיא שאסור מה"ת. וז"ל והא דאייתי קרא **דאסרה תורה דלא ליספו ליה בידים**, יש לומר הטעם דקפיד רחמנא שלא ירגיל אותו לעבור עבירות, וכשיגדל יבקש לימודו.

שיטת הרשב"א שאסור מה"ת

עי' בשו"ת חת"ס (הנ"ל) שמוכיח שהרשב"א למס' גיטין (נה,א) חולק על התה"ד. שעל המשנה שם שקטנה בת ישראל אוכלת בתרומה, כ' רש"י שמיירי בתרומה דרבנן. ועי' בחי' הרשב"א שמסביר שרש"י הבין שמתניתין מתיר אפילו ספייה בידים, לכן פירש שמיירי בתרומה דרבנן. אבל הק' עליו שהגמ' מק' למה דווקא קטנה אוכלת ולא חרשת, "קטן אוכל נבילות היא", (שחרשת הוי כקטנה) ואם כרש"י שמיירי בספייה בידים אין זה "קטן אוכל נבילות". ואם נאמר שס"ל להרשב"א כמו תרה"ד, אז בחרש אין איסור ספייה בידים, (דהוי כמו שוטה שלא יבא לכלל חיוב), אז מה מק' הרשב"א, אלא ע"כ שהרשב"א חולק על התה"ד.

שיטת הרשב"א לגבי ספייה בידים באיסור דרבנן

עוד יש להוכיח שלפי הרשב"א יש כאן איסור מה"ת. דהנה הרשב"א ליבמות (קיד,א) מוכיח שבאיסור דרבנן אין איסור ספייה בידים מסוגיא דשבת (קלט,א) רב משרשיא יהיב פרוטה לתינוק גוי וזרע ליה כשותא בכרמא, (כלאי הכרם) ואקשינן וליתן ליה לתינוק ישראל, ופרקינן אתי למיסרך. והק' הרשב"א הרי לגדול אסור לזרוע א"כ מאי מק' שיתן לקטן, אלא ודאי כדאמרן דלא העמידו דבריהם ז"ל אלא אצל גדולים שבישראל ולא אצל קטנים כנ"ל. ומק' הרשב"א על עצמו, שהרי מסקינן שאסור משום דאתי למיסרך, א"כ

תמיד יש את החשש הזה. ות' הרשב"א דלא שייך שהוא טעמא דאתי למיסרך אלא בדבר שאינו לצורך התינוק אלא לצורך הגדול. וזה שיטת הרשב"א הידועה שלצורך הקטן אין איסור ספייה בידים באיסור דרבנן. ואם נאמר שאין כאן אלא איסור דרבנן, (כטעם התה"ד) אז מה ההבדל בין איסור ספייה בידים, שלא מתירין לצורך הקטן, ובין האיסור של "אתי למיסרך" שכן מתירין לצורך הקטן. אלא ע"כ שספייה בידים אסור מה"ת.

נ"מ לחולה קטן שצריך לאכול בשר

עי"ש (אחיעזר אות י) שמסתפק היכא שיש קטן שהוא חולה שיש בו סכנה, וצריך לאכול בשר לפקה נפשו, האם עדיף לשחוט בשבת או עדיף להאכילו נבילה. דבגדול כה"ג כ' הר"ן בפ"ח דיומא שעדיף לשחוט בשבת, אף דאיסור שחיטה בשבת (שהוא בסקילה), חמור יותר מאיסור דנבילה (שאינו אלא בלאו), משום דחומר בנבילה שחייב על כל כזית וכזית ממנה. ובקטן י"ל ג"כ דלאו דלא תאכילום יש על כל כזית וכזית. אולם כ' האחיעזר שלפמ"ש הב"י דאיסור ספייה בידים בשאר איסורים אינו אלא מדרבנן, בודאי דאין לשחוט בשביל הקטן דאם יאכילהו נבילה יהי' רק איסור ספייה מדרבנן.

[ב]

גדר האיסור שלא להרגילו באיסורים

שיטת התה"ד דכשיגדל יבקש לימודו

כבר הזכרנו דברי התה"ד שגדר האיסור של ספייה בידים הוא שכשיגדל יבקש לימודו. ועי' באחיעזר שיש לדון כמה נ"מ לפי טעם זה, בין לקולא ובין לחומרא. שלפי התה"ד הכל תלוי איך יהיה כשיגדל, דיתכן שבמצב של עכשיו יש בו איסור אבל כשיגדל לא יהיה איסור, ואז אין איסור ספייה בידים. ויתכן גם מצב הפוך, שעכשיו אין איסור אבל כשיגדל יהיה איסור, ואז לפי התה"ד יהיה איסור ספייה בידים.

עי"ש שרצה ליישב בזה קושיית התוס' (יבמות קיד,א) על הא דאיתא בנדה (מו,ב) שבעל יכול להפר נדר של אשתו שהיא יתומה קטנה, (ואין קידושיה אלא מדרבנן), אפילו אם נדר של מופלא סמוך לאיש הוי דאורייתא. ומסביר הגמ' משום דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווים להפרישו. והק' בתוס' הרי ביבמות מסופק ר"י האם ב"ד מצווים להפרישו או לא, וכאן נוקט שאין ב"ד מצווין להפרישו. וכ' האחיעזר דלפי התרה"ד ניחא, דכאן כשיגדל יהיה הפרה שלמה, אז אין חשש של"כשיגדל יבקש לימודו".

ומישב בזה גם קושיית הרשב"א (יבמות קיד,א) דלמה אמרינן דהוי קטן אוכל נבילות, הרי כאן הוי כספייה בידים ממש שאומר לה טלי ואכול, מידי דהוי אקטן שעושה על דעת אביו (שבת קכא,א) שנחשב ספייה בידים. ולהתה"ד ניחא דגם כאן כשיגדל לא יהיה איסור, א"כ אין איסור ספייה בידים.

קטן המאכיל לקטן אחר

עי' באחיעזר שמסופק האם מחויבים להפריש קטן המאכיל לחבירו איסור, מצד שהוא עובר על איסור ספייה בידים. (למ"ד קטן אוכל נבילות ב"ד מצווים להפרישו) שורש הספק הוא דאולי כל האיסור הוא לגדול להאכיל לקטן, אבל קטן להאכיל לקטן אחר אין זה בכלל האיסור. אבל לכאורה לפי התרה"ד שגדר האיסור הוא שמרגילין אותו באיסור, א"כ י"ל שאע"פ שעכשיו אין את האיסור, משום שהוא קטן, אבל כשיגדל יבקש לימודו ואז יהיה מצב של איסור.

עשה דוחה ל"ת בקטן

הק' האחיעזר (אות ז) איך מותר להלביש לקטן כלאים בציצית, הרי כל ההיתר לגדול ללבוש כלאים בציצית הוא משום דעשה דוחה ל"ת, אבל קטן אינו מחויב בעשה, א"כ יש לו האיסור ללבוש כלאים בלי שהעשה ידחה אותו, ואסור לספות לו איסור בידים. אבל לפי התה"ד ניהא דאע"פ שאינו מחויב בעשה, אבל כשיגדל יתחייב העשה, א"כ אין החשש של "כשיגדל יבקש לימודו".

ויש לדחות הראיה בכמה דרכים. א' אם נאמר כמ"ש הדברי יחזקאל שגם קיום עשה יש בכחה לדחות עשה, ואם נאמר שלקטן יש לו קיום מצוה, אע"פ שאין לו עונש, א"כ שפיר יכול להלבישו בכלאים בציצית שגם אצלו עשה דוחה ל"ת.

ב' אם נאמר כשיטת רבינו נסים גאון (שבת קלג,א) שגדר עשה דוחה ל"ת הוא, שהאיסור לא נאמר במקום המצוה, א"כ איסור כלאים לא נאמר לגבי ציצית, א"כ אע"פ שקטן אין לו מצות עשה של ציצית, אינו עובר על איסור כלאים במקום שיש ציצית בבגדו.

ג' דהנה ע' בביה"ל סי' שמג שמביא משו"ת רבינו עקיבא איגר (מהד"ק סי' טו) שנשאל לגבי טלטול ספרים לבהכ"נ, ע"י קטן (במקום שאין עירוב), האם יש לסמוך בזה על הרשב"א דאיסור דרבנן ספינן ליה בידים. והשיב דזה אינו דהא הר"ן כתב (בפרק כל כתבי) להדיא דאף להרשב"א לא ספינן ליה אלא אם הוא לצרכו ולא לצרכנו. ויש תקנה ליתן להתינוק חומש וסידור שישא לבהכ"נ לצורך עצמו להתפלל ולשמוע קריאת התורה, וממילא יצטרף הגדול עמו להתפלל יחד. עכת"ז. ויש להעיר קצת על דבריו שהרשב"א עצמו בשו"ת סי' צב כ' "שכל מה שכתבתי שלצורך הקטן מותר לספות איסור דרבנן, הוי להלכה ולא למעשה". ועי' בב"י או"ח סי' שמג שהביא דבריו.

ועי' בשו"ת מהר"מ שיק (או"ח סי' קעג) שרוצה ללמד זכות על המנהג שנותנים סידורים לקטנים להביא לביהכ"נ, עפ"י שיטת התוס' לפסחים (פח,א) ד"ה שה לבית, (הובא דבריו במ"א סי' שמג,ג) שהיכא שיש ענין חינוך אין איסור של ספייה בידים. עי"ש שהק' על הא דמאכילים לקטנים מקרבן פסח שלא למנויו, וז"ל נהי דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו לספות לו בידים אסור כדאמר בפ' חרש (יבמות קיד,א), ואור"י דהתם ילפינן מלא תאכלום ולא אסור אלא דומיא דשרצים ונבילות אבל כה"ג דאיכא חנוך מצוה שרי.

וכ"כ בר"ה (לג,א) בד"ה תניא נמי הכי, לגבי הא דמתעסקין עם קטנים לתקוע בשופר", אע"פ שהוכיחו שאפילו איסור דרבנן לא ספינו לקטן בידים, אלא כיון דזמנין איכא מצוה בתקיעת שופר ולא דמי לשאר איסורים. ולפי"ז כ' מהר"מ שיק דאולי יש להתיר הבאת סידורים, דיש כאן חינוך למצוות.

ולפי"ז לא ק' כלל קושיית האחיעזר מכלאים בציצית, דגם כאן יש חינוך מצוה, ולפי תוס' כה"ג אין איסור ספייה בידים.

ד' לפי שיטת ר"ת (מנחות מ,ב) שגם בכסות לילה, וגם בנשים, יש פטור של כלאים בציצית, משום דאיסור כלאים הותרה לגבי ציצית, ג"כ ניהא דא"כ גם אצל קטן הותרה, ואין כאן ספייה בידים.

[ג]

שחיטת קטן

בר זביחה

השו"ע (יו"ד סי' א,ה) פסק שאם הקטן יודע לאמן ידיו, אם אחרים עומדים על גביו, שוחט לכתחלה ומותר לאכול משחיטתו. וק' שהרי שחיטת גוי פסול, ולפי תוס' (חולין ג,ב) הטעם

הוא משום דאינו בר זביחה, שאינו מצווה על שחיטה. א"מ"ש קטן ששחיטתו כשירה. ועי' בש"ך שם (ס"ק כז) שמחלק בין שחיטת קטן לשחיטת עכו"ם, דעובד כוכבים אינו מצווה על השחיטה כלל, אבל ודאי דקטן מצווה, שהרי **אסור לו לאכול בלא שחיטה**. מסתימת לשון הש"ך משמע שקטן מוזהר על איסורים, אלא שאינו נענש. וכ"כ הפרמ"ג בפתחה הכוללת (ח"ב אות ג). ועי"ש שמחלק בין מצוות עשה למצוות ל"ת.

ויש להביא סמך לדבריהם מגמ' במס' סנהדרין (נה,ב), שהגמ' מסופקת בזה שבהמה הנרבעת נהרגת, האם זה משום קלון או תקלה, ונ"מ לעובר בשוגג שקלון איכא תקלה ליכא. הגמ' רוצה להביא ראיה שטעמא משום קלון מהא דבהמה הנרבעת ע"י קטן נהרגת, דקלון איכא תקלה ליכא. ומשני **כיון דמזידה היא תקלה נמי איכא, ורחמנא הוא דחס עלה**, עלה דידה חס, אבהמה לא חס. הרי לן להדיא שבקטן יש רק פטור מעונשין משום שהתורה חסה עליו, אבל איסור יש ולכן הוי תקלה.

גדר ספייה בידים שלא להכשיל הקטן

אבל יש דרך אחר למה קטן נחשב לבר שחיטה. דיוע' בשו"ת נוב"ת (או"ח סי' א) שמביא דברי שו"ת מהרי"ל (סי' קצו) דקטן מקרי בר חיובא משום שיש איסור לגדול לספות לו איסור בידים. וז"ל האי נמי נשמה יש לו ובר מצוה הוא, **ופקחים מוזהרים עליו**, דאי הוה כבהמה, יחשב שחיטתו אפילו אחרים עומדים על גביו כשחיטת נכרי וקוף דדרשינן מקרא דפסול מוזבחת ואכלת. הרי לן שלפי המהרי"ל שקטן נחשב לבר חיובא, משום שיש איסור ספייה בידים. ועי' בס' יד אברהם ליו"ד שם, שאין כוונת הש"ך שקטן מוזהר באיסורים, אלא שנחשב לבר חיובא משום איסור ספייה בידים.

ושמעתי פעם ממו"ר הגרא"ז עפשטיין זצ"ל שע"כ שהם חולקים על התרה"ד, שאם כדבריו שגדר ספייה בידים הוא רק משום שלא רוצים להרגילו באיסורים, א"כ לא יחשב בר חיובא בגלל זה, שהרי עצם הנבילה הוי היתר גמור בשביל הקטן. אלא ע"כ שהם סוברים שגדר ספייה בידים הוא, שאסור להכשיל הקטן ב"איסורים". והיינו שאע"פ שאינו מוזהר על האיסור, אבל בשביל הקטן הוי דבר רע (כדאיתא בסנהדרין "תקלה נמי איכא") ולכן אסרה התורה לספות לו בידים. ולפי"ז ניחא מה שהוכיחו מזה שאסור לספות לו בידים, שקטן נחשב לבר זביחה.

אבל שוב התבוננתי ביד אברהם, ועי"ש שרוצה להוכיח ממש"כ תוס' למס' ע"ז (כז, א ד"ה איכא בינייהו) שמומר מקרי בר מילה, דקטן נמי מקרי **בר מילה**, משום דמצווין למולו. משמע שזה לבד שהמצוה שייך אליו באיזה צורה שהיא, (והיינו אפילו רק בזה שאחרים מצווין על המצוה כלפיו) שהיא מספיק שהוא עצמו מקרי בתורת. ואולי יהיה תלוי בחקירה הידועה בגדר מצות מילת קטן, האם זה מצות האב והבן אינו אלא ההיכ"ת להאב לקיים מצותו, או דילמא המצוה הוא של הבן שהאב עושה בשבילו. שאם נאמר שהמצוה הוא של הבן, אז אפשר לומר שגם כוונת היד אברהם הוא כמו"ר, וראיתו ממילה הוא משום דהוי **מצות הבן**. אבל אם נאמר שבמילה הוי מצות האב אז צריך לומר כמו שביארנו.

לגבי עיקר הקושיא למה קטן כשר לשחיטה, עי' באחיעזר שתי' וז"ל ועוד נראה דהא נבילה זו עצמה תיאסר על זה הקטן לכשיגדיל, משא"כ בתפלין דכל יום הוא חיוב מיוחד בפ"ע. ומשום מה שיתחדש עליו חיוב בגדלותו לא מיקרי ישנו בקשירה עכשיו בקטנותו שאין עליו חיוב המצוה.

[ד]

ספייה בידיים בהקפת הראש

מאכיל כאוכל

ע"י בספר מזרחי עה"ת (פרק יא, יג) שמביא דברי התוס' רי"ד שהמאכיל לקטן דבר האסור לוקה **כאוכל**. ומקורו בתורת כהנים בכמה מקומות, "**לא יאכלו לחייב המאכיל כאוכל**". משמע מכאן שיש עוד גדר באיסור ספייה בידיים, שכמו שאסור לאכול בעצמו מאכלות אסורות, ה"נ אסור **להאכיל** מאכלות אסורות לאחרים.

והנה הבית הלוי (ח"א סי' טו) רצה לחדש שכמו שסובר האמונת שמואל (סי' יג) שאם אין המכשיל מצווה, אין איסור לפי עור. ה"נ אם אין **המאכיל** מצווה, אין איסור ספייה בידיים. אבל עי"ש שרוצה לדחות דבריו עפ"י הרוקח (סי' שט"ו) שהביא הש"ך (יו"ד סי' שע"א, א) דכהנת מעוברת מותרת ליכנס לאוהל המת מטעם ספק ספיקא, שמא העובר הוי נפל, ואת"ל שהעובר חי, שמא היא נקבה. מוכרח א"כ דס"ל דגם בכה"ג **שהמאכיל** אינה מזהרת מ"מ הוי דאורייתא. שהרי אשה אינה מצווה באיסור טומאה, ובכל זאת אינה מותרת ליטמא אלא מטעם ס"ס.

היכא ש"המאכיל" אינו מצווה

ולכאורה יש להביא ראיה לדבריו, מגמ' במס' ב"מ (י, ב). דנחלקו בגמ' בטעמא דמילתא למה בחצר אמרינן יש שליח לדבר עבירה. אמר רבינא היכא אמרינן דאין שליח לדבר עבירה היכא דשליח בר חיובא הוא, אבל בחצר דלאו בר חיובא הוא מיחייב שולחו. רב סמא אמר היכא אמרינן אין שליח לדבר עבירה, היכא דאי בעי עביד, ואי בעי לא עביד, אבל חצר דבעל כרחיה מותיב בה מיחייב שולחו. מאי בינייהו, איש דאמר לה לאשה אקפי לי קטן, להך לישנא דאמר כל היכא דאי בעי עביד, אי בעי לא עביד לא מיחייב שולחו, הכא נמי אי בעי עביד אי בעי לא עביד לא מיחייב שולחו. להך לישנא דאמר כל היכא דשליח לאו בר חיובא מיחייב שולחו, הני נמי כיון דלאו בני חיובא נינהו מיחייב שולחו. והק' המפרשים הרי גם היא מצווה באיסור ספייה בידיים, א"כ היא כן נקראת בת חיובא באיסור הקפת ראש של קטן. (עי"ע בשו"ת עונג יו"ט סי' קטו, ובשער המלך פרק יב מהל' ע"ז)

ואמר האחיעזר שלדברי הבית הלוי ניחא, שלדבריו אם אין **המאכיל** מצווה אז אין איסור ספייה בידיים, וכאן שהאשה אינה מצווה על איסור הקפת הראש אז אינה מצווה גם על ספייה בידיים.

ולפי מה שפ"י מו"ר זצ"ל בדברי הש"ך אינו ק' כלל מהסוגיא דב"מ, דאם כל האיסור של ספייה בידיים הוא לא **להכשיל** הקטן, י"ל שמשו"ה אינה בת חיובא על איסור הקפה, שאין זה איסור שלה אלא איסור שלו.

לפני עור היכא שאין המכשיל מצווה

אבל עי"ש (באחיעזר אות ז) דאולי אין כאן דמיון לדברי האמונת שמואל, דהנה מבואר בתוס' למס' ב"מ (י, ב ד"ה דאמר לישראל) שישראל שקידש אשה גרושה לכהן עובר בלפני עור, אע"פ שישראל אינו מצווה באיסור גרושה. וע"כ צ"ל שהיכא שהמכשיל גומר האיסור, אפילו האמונת שמואל מודה שיש לפני עור אפילו אם אין המכשיל מצווה. א"כ ה"נ באשה שמקיפה לקטן היא גומרת את האיסור, אז אפילו להאמונת שמואל אין סיבה שלא יהיה כאן משום ספייה בידיים. (ועי' בבית הלוי סי' יג שהוא עצמו מיישב דברי הא"ש כנ"ל וצ"ע)

עוד הביא (שם) שהא"ש נסתר מדברי הראשונים למס' יבמות, (פד,ב) שהקשו למה לי פסוק לומר שכל היכא שהוא מוזהר אז היא מוזהרת, תיפ"ל משום לפני עור. הרי לו להדיא ששייך לפני עור אפילו אם המכשיל אינו מצווה.

אבל לפי דברי התורי"ד שגדר ספייה בידים הוא שמאכיל **כאוכל** אז לכאורה דברי בית הלוי מובנים. דאם אין **המאכיל** מצווה בעצמו, א"א לחייבו **כאוכל**, שהרי אפילו אם אכלו אינו עובר.

עוד יישוב על קושיית אחיעזר לגבי כלאים בציצית

ולפי"ז העירו שאולי אפשר ליישב קושיית אחיעזר איך אפשר להלביש קטן כלאים בציצית, הרי אין לו עשה של ציצית, כדי לדחות הלאו של כלאים, א"כ יש כאן משום ספייה בידים. ולהנ"ל ניחא שאם גדר האיסור הוא מאכיל כאוכל אז י"ל שאם אצל המאכיל לא היה אסור, משום דעשה דוחה ל"ת, ה"נ אין לו איסור ספייה בידים.

[ה]

במלאכת שבת

קושיית האחרונים למ"ל קרא של "אתה ובנך"

עי' בס' אמרי בינה (סי' ז) שמביא קושיית המוצל מאש, שהק' למה לי קרא בשבת דכתיב "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך", תיפ"ל משום ספייה בידים. ואין לומר ש"אתה ובנך" מיירי כשהבן עושה בעצמו, שאז אין בעיא של ספייה בידים, דבשבת (קכא,א) כתוב קטן הבא לכבות אין שומעין לו מפני ששבתתו עליך, (היינו האיסור של "אתה ובנך" כמבואר בחי' הרשב"א קנג,ב) ומק' הגמ' שמעת מינה קטן אוכל נבלות בית דין מצווין עליו להפרישו, ומשני אמר רבי יוחנן בקטן העושה על דעת אביו. וא"כ דמיירי בעושה על דעת אביו, הו"ל כאילו האכילו בידים, ולמ"ל קרא תיפ"ל משום איסור ספייה בידים.

קטן כמתעסק

ותי' האמרי בינה עפ"י סוגיא דחולין (יג,ב) דקטן אין לו מחשבה, ואפילו במחשבתו ניכרת מתוך מעשיו אין לו במילי דאורייתא. והנה בשבת יש פטור של מתעסק, א"כ בלי הפסוק של "אתה ובנך" לא היה איסור מצד ספייה בידים, שמלאכת קטן אינו אלא כמתעסק, ולא נחשב שהאכילתו איסור. אבל אם עשה על דעת אביו, אז דעת ומחשבת אביו מצרפין למעשה של החשו"ק והוי כאילו עושיין מעשה מלאכת מחשבת.

אבל עי' באחיעזר שתמה עליו דא"כ מאי הה"א שאין שומעין לו משום דב"ד מצווין להפרישו, הרי אין כאן מעשה איסור כלל אלא מתעסק בעלמא. אלא ע"כ צריך לומר שאע"פ שאין מחשבה לקטן, זה רק מחשבה שצריך לפעול משהו, כגון בחולין דמיירי בעשיית כלי לגבי קבלת טומאה, אבל בוודאי אפילו קטן יש כוונה במה שהוא עושה, ואינו כמתעסק בעלמא.

ולדברינו אולי יש ליישב הקושיא, דאם נאמר שגדר ספייה בידים הוא מאכיל **כאוכל**, אז י"ל שאינו שייך אלא במידי דאכילה שיש מושג שאני מאכיל להשני, א"נ בטומאה שאני מטמא את הקטן, אבל לגבי שבת הקטן הוא זה שעושה את הפעולה, ואע"פ שעושה על דעת אביו, אבל אין כאן מאכיל. ולכן צריך פסוק מיוחד שבעושה על דעת אביו יש איסור.

ולפי"ז אפשר גם ליישב דברי הר"מ הסתומים. וז"ל סוף הל' מאכ"א (פרק יז, כז) קטן שאכל אחד ממאכלות אסורות או שעשה מלאכה בשבת אין בית דין מצווין עליו להפרישו,

לפי שאינו בן דעת. במה דברים אמורים בשעשה מעצמו אבל להאכילו בידים אסור ואפילו דברים שאיסורן מדברי סופרים. וכן **אסור להרגילו בחילול שבת ומועד** ואפילו בדברים שהן משום שבות.

כבר השיג עליו מו"ר זצ"ל, שבהתחלת דבריו משמע שספייה בידים הוי איסור בעצם, שסתם וכ' שאסור להאכילו בידים. ואילו לגבי שבת משמע שגדר ספייה בידים הוא כה"ד שכ' אסור להרגילו. ולדברינו ניחא שלגבי שבת לא שייך עיקר גדר ספייה בידים, דהוי משום **מאכיל כאוכל**, שלא שייך בשבת. אבל בכל זאת אסור להרגילו אפילו במלאכת שבת, וזה נלמד מסוגיא דשבת (קלט,א) דילמא אתי למיסרך.

שיטת הרשב"א שאפילו במלאכת שבת שייך ספייה בידים

אבל על' בחי' הרשב"א (שבת קנג,ב) על הגמ' שמסופק במי שהחשיך לו בדרך, ואין שם גוי וחמור, האם עדיף לתת הארנק שלו לקטן או לחרש, והק' הרשב"א וז"ל קשיא לי דהא כיון דבגדול אסור וכדאמרינן בסמוך כל שבגופו חייב חטאת בחברו פטור אבל אסור, אם כן היכי יהיב ליה לתינוק, דאע"פ שאין בית דין מצווין להפרישו, **למיספא ליה בידים אסור דקרינן ביה לא תאכלום לא תאכילום**, וי"ל דשאני הכא דאפילו בגדול ליכא אלא איסורא דרבנן ובשל דבריהם אפילו לכתחלה ספינן ליה וכמו שכתבתי בפרק חרש ביבמות (קיד,א) ובגיטין בפרק הניזקין (נה,א) בסייעתא דשמיא. הרי לן להדיא שדעת הרשב"א שאפילו לגבי מלאכת שבת קיים איסור ספייה בידים.

ואולי צ"ל כמו שטען החתן היקר שלי ר' יוסף ברזון שליט"א שהיכא שעושה על דעת אביו אין כאן מעשה ספייה כלל, שאינו ממציא לו האיסור, אלא שהקטן עושה האיסור לבד. א"כ זה רק בעושה על דעת אביו אבל היכא שנותן לו הארנק, אז כן נקרא שהוא המציא לו האיסור, ולכן שפיר כ' הרשב"א שש גם משום ספייה בידים.

שוב ראיתי שהתכוון לדברי האחיעזר (אות כג), וז"ל והא דאיצטריך תרי קראי בשארי איסורים ובשבת, נראה דלאו דלא תאכילום אינו עובר אלא היכא דספי בידים, ולד' הרשב"א (נדה מה,ב) גם באומר לה בהפרה טלי ואכלי הוי כספייה בידים (והמאירי ביבמות שם כ' דטלי ואכלי אין זה ספייה בידים), אבל בשבת אפילו אם אינו אומר לו רק עושה בעצמו ע"ד אביו עובר על לאו דשבייתה.

אבל שוב התבוננתי בדברי הרשב"א לעיל (קכא,א) שכ' על תי' הגמ' בעושה על דעת אביו, וז"ל ואסיקנא בקטן העושה על דעת אביו, וכיון שכן אפילו בדרבנן נמי מפרישין דהוה ליה כמו שצוהו אביו לעשות, ואפילו לפי מה שכתבתי אני ביבמות דלדידן דקיימא לן דאפילו בדאורייתא אין בית דין מצווין להפרישו, באיסורי דרבנן ספינן ליה בידים, הא לא קשיא לי דכיון דעביד לצורך אביו ולא לצרכו אסור, אבל לצורך עצמו שרי. בדברי הרשב"א אלו מבואר שגם בעושה על דעת אביו יש ספייה בידים, שהרי שכ' דהוי כמו שצוהו לעשות, ובנדה (מה,ב) מבואר ברשב"א שבעל שמיפר נדר אשתו ישנו משום ספייה בידים, משום דהוי כמצוה לה לאכול. א"כ הדרא קושיא לדוכתיה, למ"ל קרא בשבת תיפ"ל מטעם ס"ב.

תי' הגר"ח

וצריך לומר בדעת הרשב"א שס"ל כתי' הגר"ח (הובא באחיעזר) ליישב קושיית המוצל מאש, שה"ט שצריך קרא מיוחד לאסור שביתת בנו, משום דיש נ"מ לגבי מומר. שהרי מומר לדבר אחד אינו מומר לכה"ת, אבל מומר לשבת הוי מומר לכה"ת. אז מצד ספייה בידים לא היה נעשה מומר לכה"ת אבל מצד "אתה ובנך" נעשה מומר לכה"ת.

אבל יש לדון לפי התורי"ד שגדר האיסור הוא **מאכיל כאוכל**, אז היה מקום לומר שיש בו משום חילוקי שמות, דהיינו שאם **מאכיל** איסור שבת, אז יש עליו שם איסור של שבת, שהרי **המאכיל** יש לו גדר של **אוכל**. ואכמ"ל.

[ו]

ספייה בידים באכילת יוה"כ

שיטת המנ"ח

המנ"ח במצוה שיג מחדש שאסור להאכיל לקטן ביוה"כ א"כ יש חשש סכנה. שהרי קי"ל שספייה בידים אסור מה"ת. ולדבריו צריך להתייעץ עם רופא לפני יוה"כ לדעת כמה הקטן צריך לאכול לכדי חייו, ויותר אסור להאכילו. וז"ל באות יח מ"מ נראה לי דאיש אחר אסור להאכילו בידים ועובר על איסור תורה אם מאכילו בידים ככל האיסורים שבתורה, כיון דיכול להתענות ממילא אסור לנו להאכילו. ואין לומר כיון דבלאו הכי אינו מתענה א"כ מותר להאכילו אף בזמן שאינו צריך לאכול, דביום הכיפורים לא שייך זה דבכל שעה ושעה רביע איסור עליו, ואפילו אם חולה שיש בו סכנה דמותר לאכול מ"מ אם אוכל בשעה שאינו צריך בודאי חייב רק בזמן שצריך מותר, א"כ בקטן נמי. ונראה לי דאף בקטן גמור תיכף ממש בשעה שנוולד אסור להאכילו רק הצריך לו אבל לא יותר, אך בקטן כזה אי אפשר לצמצם, אבל קטן פחות מבן שמונה אף דאין מענין אותו מ"מ בידים אסור להאכילו אם אכל היום ויכול לסבול אסור להאכילו בידים, כן נראה לי ברור. אבל ק' על דבריו מהא דאיתא ביומא (עז,ב) אמרו עליו על שמאי הזקן שלא רצה להאכיל בידו אחת, וגזרו עליו להאכיל בשתי ידים.

שיטת ר"ת ומאירי

ועי' בספר הישר לר"ת (חלק התשובות סי' נא) שנשאל האם מותר לספות לקטן אוכל ביוה"כ. וז"ל עוד ילמדנו רבינו, כי רבו עובדי אלהים המתפרשים בטהרה ובפרישות בישראל, ואינם רוצים להאכיל את בניהם הקטנים ביה"כ אע"פ שלא הגיעו לחינוך, ועל המאכילים אומרים שהם עוברים בלאו, דכל איסורים שבתורה אמרינן להזהיר גדולים על הקטנים היכא דקא ספי ליה בידים, כדמוכח ביבמות (קיד,א). ויש מתירין בדבר משום דקא מסיים התם כל מילי דאית ביה רבותא לינוקא לא גזרו רבנן, ומאן דאסר סבר משם ראייה כל מילי דגזרינן ומדרבנן הוא בגדולים, אי אית ביה רבותא לינוקא לא גזרו, אבל מידי דמדאורייתא גדול מוזהר עליו כגון אכילה להאכילו נמי מוזהר עליו מדאורייתא וכן על שתייה, ורבינו יפרנסנו מחיטי עלייה.

ועי' ש"ב בס"י נב שר"ת ענה להם וז"ל ועל המאכילים קטנים שלא הגיעו לחינוך נראה היתר גמור דאמרינן (יומא עז,ב) מדיחה אשה ידה במים ונותנת פת לבנה קטן ועוד גזרו על שמאי להאכיל בשתי ידיו, אלא ודאי תרווייהו שרו. דלא תאכילום להזהיר גדולים על הקטנים לא שייך אלא בדברים שאסורים ואפשר כמו שרצים דם ותרומה, אבל אכילה ושתייה אי אפשר דאע"ג דלא סכנה היא חיישינן ולא גזור ולא דמי לשרצים. ועוד ראייה גדולה דאמרינן בשילהי בכל מערבין (ערובין מ,ב) גבי זמן יום הכפורים ניתביה לינוקא לית הלכתא כרב אחא בר יעקב דלמא אתי למיסרך, הא לאו הכי שרי. הסבר הדבר משמע מדבריו, שהיות ומקור האיסור הוא מדם ושרצים, אז רק איסורים שהם ממש דומים לדם ושרץ אסורים, דהיינו אלה שאין להם שום היתר, משא"כ אכילת יוה"כ.

ועי"ע במאירי למס' עירובין (מ,ב) וז"ל וכן לא ממה שאמרו להזהיר גדולים על הקטנים כמו שאמרוה ביבמות בדקא ספי ליה בידיים, **שלא אמרוה אלא באיסורין**. והרי אמרו במס' יומא (עז,ב) מדיחה אשה ידה ונותנת פת לתינוק וכן גזרו על שמאי להאכילן בשתי ידיו ואע"פ שאין שם סכנה. וכן אמרו בתוספתא פ"ד דיומא בהדיא שביום הכפורים תינוקות מותרים בכולם. וכן אמרו ר' עקיבא היה מבטל תלמוד תורה להאכיל לקטנים. הרי לן שני גדולי הראשונים שהתירו להדיא להאכיל לקטנים ביוה"כ, אלא שנחלקו בטעם ההיתר, לפי ר"ת הסיבה שמותר הוא משום דא"א, ולפי המאירי משום דאין זה איסור. ונראה דכוונתו שבאכילת יוה"כ אין כאן **חפצא דאיסורא**, שאין משהו רע בעצם האוכל אלא הזמן קגרם להאיסור, וספייה בידיים לא נאמר אלא בדברים שהם אסורים בעצם.

עוד יישוב על קושיית המוצל מאש

לפי דברי המאירי אולי יש ליישב קושיית האחרונים (הנ"ל) למה צריך קרא מיוחד בשבת של "אתה ובנך" תיפ"ל משום ספייה בידיים של כה"ת. די"ל שגם איסורי שבת אינם איסורים בעצם, אלא הם כמו איסור אכילת יוה"כ, שהזמן קגרם, ולכן אם לא שאסרו התורה מטעם "אתה ובנך" לא היה נכלל באיסור ספייה בידיים של כה"ת.